

บทที่ 1

บทนำ

สภาพเศรษฐกิจและสังคมไทยได้เปลี่ยนแปลงไปมาก ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ความเจริญด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ตลอดจนวิทยาการต่าง ๆ รวมทั้งการคมนาคม ติดต่อสื่อสารที่สะดวก รวดเร็วและทั่วถึง ทำให้ประเทศไทยซึ่งเป็นประเทศที่มีการติดต่อ สัมพันธ์กับนานาประเทศทั่วโลก เปิดรับความเจริญ และวัฒนธรรมต่าง ๆ อย่างไม่มีขีดจำกัดจนน่าเป็นห่วง ความเจริญด้านวัตถุทำให้คนไทยมีค่านิยมที่เปลี่ยนแปลงไปมาก ดันรน ไขว่คว้า แข่งแย่งแข่งดี เพื่อให้ได้มาซึ่งเงินทอง อำนาจ อิทธิพล ตำแหน่งหน้าที่ และลาภยศสรรเสริญ โดยมีความเชื่อว่าความเจริญทางด้านวัตถุ และสิ่งอำนวยความสะดวกทั้งหลายเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิต และจะนำมาซึ่งชีวิตที่สุขสบาย สังคมเกิดปัญหา สับสน วุ่นวาย เด็กและเยาวชนได้พบเห็นตัวอย่างที่ไม่ดี บุคคลในสังคมต้องพบกับปัญหาเกี่ยวกับการเลือก และการตัดสินใจว่าจะกระทำการสิ่งใดดี ทั้งนี้เพราะจริยธรรมขัดแย้งกับความเป็นไปของสังคม คนเห็นแก่ตัวและทำเพื่อประโยชน์ต่อตนเอง แต่เนื่องจากมนุษย์ต้องดำรงชีวิตอยู่ท่ามกลางสังคม และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติทั้งหลาย การปฏิบัติของสมาชิกคนหนึ่งในสังคมย่อมส่งผลกระทบต่อเกี่ยวโยงถึงกันทั้งหมด เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ทุกคนจึงต้องมีกติกาในการดำรงชีวิตซึ่งเรียกว่า จริยธรรมของบุคคล นั่นคือสังคมจะดำรงอยู่ได้ถ้าความรู้ของบุคคลมีความสอดคล้องกับคุณธรรม ความดี ดังคำประพันธ์ของ อ้าไพสุจริตกุล (2533) ที่ว่า

ความรู้คู่คุณธรรม

เมื่อความรู้ยอดเยียมสูงเทียมเมฆ

แต่คุณธรรมต่ำแจกยอดหญ้านั้น

อาจเสกสร้างมิจฉาสารพัน

ด้วยจิตอันไร้อายในโลกา

แม้คุณธรรมสูงเยี่ยมถึงเทียมเมฆ
 แต่ความรู้ต่ำแจกเพียงยอดหญ้า
 ย่อมเป็นเหยื่อทรชนจนอุรา
 ด้วยปัญญาอ่อนด้อยนำน้อยใจ
 หากความรู้สูงล้ำคุณธรรมเลิศ
 แสนประเสริฐก่อปรกกิจวินิจฉัย
 จะพัฒนาประชาราษฎร์ทั้งชาติไทย
 ต้องฝึกให้ความรู้คู่คุณธรรม

(คติพจน์มอบให้ชาวคริสต์คริสต์จุฬาราชวิทยาลัย ๒๕๒๐)

จะเห็นได้จากคำประพันธ์ดังกล่าวข้างต้นนี้ว่า ในการพัฒนาประเทศให้ก้าวหน้า จำเป็นต้องอาศัยทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพ เป็นมนุษย์ที่ได้รับการพัฒนาครบทุกด้านทั้งคุณภาพทางกาย และคุณภาพทางจิตใจ กล่าวคือ มีสุขภาพร่างกายแข็งแรง มีความรู้ความสามารถ สติปัญญาเฉลียวฉลาด มีสุขภาพจิตดี วิชาเรียงแจ่มใส มีความรู้ที่รู้ตัว มีความประพฤติดี มีความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น ความรู้กับคุณธรรมของบุคคลจำเป็นต้องมีความสมดุลกัน ทั้งนี้เพราะถ้าบุคคลมีความรู้แต่ขาดคุณธรรม หรือมีคุณธรรมสูงแต่ขาดความรู้ความสามารถ ย่อมทำให้สังคมเกิดปัญหาด้วยเหตุที่พระพุทธศาสนาเป็นสถาบันคู่ชาติไทย นับแต่ประเทศไทยได้มีประวัติศาสตร์ที่ต่อเนื่องชัดเจนเป็นของตนเอง ชนชาติไทยก็ได้นับถือศาสนาพุทธสืบต่อกันมาโดยตลอด จนอาจกล่าวได้ว่าประวัติศาสตร์ของชนชาติไทยเป็นประวัติศาสตร์ของชนชาติที่นับถือศาสนาพุทธ ประชาชนมากกว่าร้อยละ 90 นับถือศาสนาพุทธ นับได้ว่าพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานอันสำคัญที่เป็นหลักค้ำชูศีลธรรมและจริยธรรมของคนไทย เอกลักษณ์ทางขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนวัฒนธรรมของคนไทยส่วนใหญ่ มีพื้นฐานมาจากพระพุทธศาสนาและแทรกอยู่อย่างลึกซึ้งในวิถีชีวิตของคนไทย เด็กและเยาวชนไทยได้รับการปลูกฝัง สั่งสอนจริยธรรม ตามแนวพระพุทธศาสนามาเป็นเวลาช้านานแล้ว ในระยะแรกๆที่ยังไม่มีระบบโรงเรียน วัดเป็นสถาบันแห่งเดียวที่ให้การศึกษาแก่เยาวชนไทย พระภิกษุผู้มีความรู้สูงกว่าชาวบ้านเป็นผู้จัดการศึกษาและเป็นครู เด็กผู้ชายจะถูกนำไปเป็นศิษย์วัด หรือสามเณรเพื่อศึกษาเล่าเรียน รวมทั้งการอบรม

ศีลธรรม หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา หรือตามพุทธจริยธรรม (สุกฤษดิ์
 ดันตยาพิศาลสุทธิ, 2531) อาจจัดได้ว่าเป็นการอบรม สั่งสอนจริยธรรมที่ได้ผลมาก
 เพราะบิดา มารดา รวมทั้งตัวของเยาวชนเอง มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็น
 กุณเดิมอยู่แล้ว บิดามารดาจึงเป็นผู้ปลูกฝังในระยะแรกให้กุลบุตรมีความศรัทธาใน
 พระพุทธศาสนาด้วย เมื่อบุคคลมีศรัทธาในศาสนา การอบรมสั่งสอนที่เน้นการทำดี
 ได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ก็ได้ผลในการวางกรอบให้บุคคลปฏิบัติความดี และละเว้นความชั่ว
 (ธีระพร อุวรรณโณ, 2530)

ต่อมาเมื่อเวลาผ่านไป สภาพเศรษฐกิจที่รัดตัวและสังคมเปลี่ยนไป
 เยาวชนใช้เวลาศึกษาวิชาการต่าง ๆ ในระบบโรงเรียนนานหลายปี ตลอดจนความ
 ก้าวหน้าด้านวิทยาการสาขาต่าง ๆ ทำให้คนรุ่นใหม่มีแนวโน้มที่จะเชื่อแต่สิ่งที่เห็นจริง
 เห็นจัง การสอนศีลธรรม จริยธรรมที่แต่เดิมา อยู่บนรากฐานของความศรัทธา จึง
 เริ่มเกิดความสั่นคลอนขึ้น (ธีระพร อุวรรณโณ, 2530) ในปัจจุบันจึงพบว่า คนไทย
 ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธตามบรรพบุรุษ ถึงแม้จะมีศรัทธาและเลื่อมใสอย่างจริงใจ
 ก็ตาม แต่ความรู้ที่ได้รับก็ถ่ายทอดเกี่ยวกับศาสนามักเป็นไปเพียงผิวเผิน ทำให้
 ไม่ค่อยพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ตามวิธีการของพระพุทธศาสนา ทำให้คิดว่าพระพุทธศาสนา
 แก้ปัญหาอะไรไม่ได้ เป็นที่พึ่งไม่ได้ จิตใจจึงโน้มเอียงห่างหลักที่เป็นแก่นแท้ของศาสนา
 ออกไป (คึกฤทธิ์ บราโมช, 2526) จึงปรากฏว่าคนที่เข้าวัดเพื่อศึกษาธรรมะมีน้อย
 คนส่วนใหญ่เข้าวัดเพื่อบำเพ็ญบุญตามประเพณีเท่านั้น หรือไม่ก็เข้าวัดเพื่อสัมผัสกับสิ่ง
 ที่ไม่ใช่เรื่องของศาสนา เช่น การดูดวงชะตา การสะเดาะเคราะห์ รดน้ำมนต์
 และขอพระเครื่อง เป็นต้น (ปัญญา ผิวเผือก, 2523) ในปัจจุบัน การใช้สถาบันศาสนา
 ในการอบรมสั่งสอนศีลธรรมและพระพุทธศาสนา จึงมีอยู่ในโรงเรียนพระพุทธศาสนา
 วันอาทิตย์ ซึ่งพบว่า มีเด็กและเยาวชนไปรับการอบรมสั่งสอนเป็นจำนวนน้อย เมื่อ
 เทียบกับจำนวนเด็ก และเยาวชนทั้งประเทศ (อรอนงค์ สุวรรณกุล, 2528)

ในส่วนของจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียน แม้จะ
 บรรลุอยู่ในหลักสูตรตลอดมา แต่พบว่าการสอนในโรงเรียนส่วนใหญ่ ประสบความ
 ล้มเหลว ได้มีผู้ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการสอนเพื่อปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม

และได้ผลการวิจัยที่สอดคล้องกัน ดังที่ จินดา อาจินสมาจาร (2522) ได้ศึกษา ปัญหาการสอนจรรยาวิชาชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 และ 2 ในเขตการศึกษา 2 พบว่าครู ผู้สอนขาดประสบการณ์ในการสอนจรรยาวิชา และส่วนใหญ่ไม่ได้รับการอบรมการสอน จันทนา ตั้งสุวรรณพานิช (2524) ศึกษาการใช้แผนการสอนกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร พบว่าครูขาดความรู้พื้นฐานของการสอนจรรยาวิชาและวิธีการบูรณาการ พะเยาว์ ปาลวัฒน์ (2525) ศึกษาพฤติกรรมการสอน ของครูชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ตามแผนการสอนจรรยาวิชาหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 พบว่า กิจกรรมที่ครูปฏิบัติน้อย คือการเน้น กิจกรรมกลุ่ม และการจัดสถานการณ์ให้เด็กฝึกการแก้ปัญหา ศูนย์พัฒนาหลักสูตร กรมวิชาการ (2528) ได้ศึกษาพฤติกรรมการสอนของครูด้านปฏิสัมพันธ์ ระหว่างครู กับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 พบว่า ครูยังเป็นศูนย์กลางของการจัดกิจกรรม การเรียนการสอน ขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการสอน การใช้สื่อประกอบการสอน และครูมักเป็นผู้สรุปคุณธรรมแทนการที่จะให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นและ ครูเป็นผู้เสริมความรู้

หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) มีความคาดหวังให้ผู้เรียน คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น และทำงานอย่างมีระบบ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเอง ในการจัดการเรียนการสอนต้องคำนึงถึงการจัดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ และเกิดทักษะในกระบวนการต่าง ๆ เพื่อที่จะนำความรู้ และประสบการณ์ที่ได้จากการเรียน ไปใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิต ต้องให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติจริงจนเกิดทักษะ และความชื่นชมที่ได้ปฏิบัติ เพื่อให้ผู้เรียนได้เกิดความรู้ ความเข้าใจ ค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม ทักษะและกระบวนการต่าง ๆ ครูจำเป็นต้องเปลี่ยนพฤติกรรมการสอนมาเป็น การสอนที่ฝึกให้ผู้เรียนมีนิสัยในการใช้ทักษะกระบวนการในการแสดงออกทุก ๆ ด้าน กระบวนการดังกล่าวมี 9 ประการ ดังปรากฏในคู่มือหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) (กรมวิชาการ. 2533) ดังนี้

1. ตระหนักในปัญหาและความจำเป็น
2. คิดวิเคราะห์วิจารณ์

3. สร้างทางเลือกอย่างหลากหลาย
4. ประเมินและเลือกทางเลือก
5. กำหนดและลำดับขั้นตอนการปฏิบัติ
6. ปฏิบัติด้วยความชื่นชม
7. ประเมินระหว่างปฏิบัติ
8. ปรับปรุงให้ดีขึ้นอยู่เสมอ
9. ประเมินผลรวมเพื่อให้เกิดความภูมิใจ

ในการจัดการเรียนการสอน อาจจัดให้ครบทั้ง 9 ประการหรือปรับให้เหมาะสมตามลักษณะของจุดประสงค์ของแต่ละกลุ่มประสบการณ์ได้ การจัดการเรียนการสอนเพื่อปลูกฝังจริยธรรม สามารถนำเอากระบวนการต่าง ๆ มาใช้ได้หลายกระบวนการ เช่น กระบวนการสร้างความตระหนัก กระบวนการฝึกปฏิบัติ กระบวนการกลุ่ม กระบวนการพัฒนาค่านิยม และกระบวนการคิด เป็นต้น จากการศึกษางานวิจัย ที่เกี่ยวกับการพัฒนาพฤติกรรมในด้านต่าง ๆ ของนักเรียนกรมวิชาการ (2535) ได้วิเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับนวัตกรรม การเรียนการสอนระดับประถมศึกษาในช่วงปี พ.ศ. 2521-2532 จำนวน 218 เรื่อง พบว่ารูปแบบและวิธีการสอนจะมุ่งเน้นการพัฒนาความคิด พัฒนาทักษะ หรือพัฒนาค่านิยมในด้านใดด้านหนึ่งโดยเฉพาะ แต่ทั้งนี้ตามเจตนารมณ์ของหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) มุ่งหวังการพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียน ทั้งในด้านความรู้ ความคิด ความรู้สึก การปฏิบัติ และการจัดการควบคู่กันไป ซึ่งรูปแบบดังกล่าวได้แก่ การสอนที่เน้นทักษะกระบวนการ 9 ประการนั่นเอง

ในการประชุมศึกษานิเทศก์อำเภอ สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด ในเขตการศึกษา 6 จำนวน 7 จังหวัด อันประกอบด้วย จังหวัดลพบุรี อ่างทอง สิงห์บุรี ชัยนาท พระนครศรีอยุธยา สระบุรี และอุทัยธานี (23 - 28 สิงหาคม 2535) พบว่า ปัญหาการสอนจริยศึกษาส่วนใหญ่คือ โรงเรียนให้ความสำคัญกับการเรียนการสอนกลุ่มวิชาอื่นมากกว่า ครูผู้สอนจริยศึกษา มักเป็นผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้สอนส่วนใหญ่มีความรู้ด้านเนื้อหา แต่ขาดความรู้ด้านการใช้

กิจกรรมการเรียนการสอนที่เหมาะสม การสอนจริยศึกษามักใช้วิธีเล่าเรื่อง แล้วตั้งคำถามให้นักเรียนตอบ ไม่มีสื่อประกอบการสอนที่เร้าความสนใจ ขาดการฝึกปฏิบัติจริง แต่เนื่องจากกระทรวงศึกษาธิการ ได้เล็งเห็นความสำคัญของการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ตลอดจนความเชื่อถือศรัทธาและยึดมั่นในศาสนา ให้เกิดขึ้นในตัวผู้เรียนเทียบเท่าความรู้ด้านวิชาการ จึงได้กำหนดให้เริ่มใช้หลักสูตรพระพุทธศาสนา ในชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 และ 2 ในปีการศึกษา 2535 และให้สอนต่อเนื่องไปที่ละชั้น พร้อม ๆ กับการใช้หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) นั่นคือ ในปีการศึกษา 2536 ซึ่งเป็นปีแรกที่ใช้หลักสูตรประถมศึกษาฉบับปรับปรุงในชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ก็ให้ใช้หลักสูตรพระพุทธศาสนาไปพร้อมกันด้วย สำหรับโรงเรียนร่วมพัฒนาการใช้หลักสูตรนั้น ให้ใช้ตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - 6

ในปีงบประมาณ 2536 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้จัดให้มีการอบรมแนวการใช้หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ให้แก่ครูผู้สอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ทั่วประเทศ ทั้งนี้โดยมีจุดเน้นประการหนึ่งตามแนวการใช้หลักสูตรคือ การใช้ทักษะกระบวนการ ในฐานะที่ผู้วิจัยเป็นศึกษานิเทศก์อำเภอ สังกัดสำนักงานการศึกษาจังหวัดลพบุรี ซึ่งเป็นจังหวัดหนึ่งในเขตการศึกษา 6 และได้มีการร่วมมือกันในการค้นคว้าวิจัย หานวัตกรรมเพื่อพัฒนาการจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาการใช้ทักษะกระบวนการ 9 ประการ ในการสอนพระพุทธศาสนา ในกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย ซึ่งมีมุ่งเสริมสร้างและพัฒนาค่านิยม ปลูกฝังความเจริญอกงามทางจิตใจให้แก่ผู้เรียนของครูชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ซึ่งได้ผ่านการอบรมแนวการใช้หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) และผลการวิจัยครั้งนี้จะเป็นประโยชน์โดยตรงต่องานในหน้าที่ของผู้วิจัย และผู้รับผิดชอบในการวางแผนปรับปรุงการจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาของโรงเรียนประถมศึกษา ในเขตการศึกษา 6

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาวิธีการใช้ทักษะกระบวนการ และปัญหาการใช้ทักษะกระบวนการ ในการสอนพระพุทธศาสนาของครู ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ในโรงเรียนร่วมพัฒนาการใช้หลักสูตร สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ เขตการศึกษา 6 ที่ผ่านการอบรมแนวการใช้หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533)

ขอบเขตการวิจัย

1. กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาได้แก่ ครูผู้สอนพระพุทธศาสนาชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 และนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ในโรงเรียนร่วมพัฒนาการใช้หลักสูตร สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ของเขตการศึกษา 6 จำนวน 31 โรงเรียน และครูผู้สอนเป็นผู้ที่ได้รับการอบรมแนวการใช้หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533)

2. การวิจัยครั้งนี้ มุ่งศึกษาวิธีการใช้ทักษะกระบวนการในการสอน และปัญหาการใช้ทักษะกระบวนการในการสอนพระพุทธศาสนา ของครูชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ที่ได้รับการอบรมแนวการใช้หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ในโรงเรียนร่วมพัฒนาการใช้หลักสูตร สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ในเขตการศึกษา 6

3. ทักษะกระบวนการที่ศึกษา คือ ทักษะกระบวนการ 9 ประการ อันเป็นจุดเน้นของการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรประถมศึกษา 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) อันประกอบไปด้วย 1) ตระหนักในปัญหาและความจำเป็น 2) คิดวิเคราะห์วิจารณ์ 3) สร้างทางเลือกอย่างหลากหลาย 4) ประเมินและเลือกทางเลือก 5) กำหนดและลำดับขั้นตอนการปฏิบัติ 6) ปฏิบัติด้วยความซื่อสัตย์ 7) ประเมินระหว่างปฏิบัติ 8) ปรับปรุงให้ดีขึ้นอยู่เสมอ 9) ประเมินผลรวมเพื่อให้เกิดความภูมิใจ

4. ผู้วิจัยจะทำการศึกษาวิจัยในภาคเรียนที่ 1 ซึ่งจะครอบคลุมเนื้อหา
4 หมวด ประกอบด้วย

4.1 หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เรื่อง ผู้มีพระคุณ ศรัทธาใน
คุณพระศรีรัตนตรัย การคบเพื่อนที่ดี ความมีระเบียบวินัย ความพอใจในของของตน
ความกตัญญูกตเวทิตี การปฏิบัติต่อสิ่งที่ควรเคารพบูชา ความเที่ยงธรรม เบนงูศีล
เบญจธรรม โอวาท 3 อธิปไตย 4 สังคหัตถ์ 4 ขราวาสธรรม และโลกบาล 2

4.2 พุทธศาสนสุภาษิต เรื่อง ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน คนล่วงทุกข์ได้
เพราะความเพียร และพึงชนะความโกรธด้วยความไม่โกรธ

4.3 การบริหารจิตและเจริญปัญญา เรื่อง การฝึกสติหรือจิตภาวนา
เบื้องต้น

4.4 ศาสนพิธี เรื่อง การกราบ การไหว้ และการประเคน
การสวดบูชาคุณพระรัตนตรัย การอาราธนาและสมาทานศีล 5 และการไหว้พระ
สวดมนต์ก่อนนอน

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

ทักษะกระบวนการ หมายถึง กระบวนการปฏิบัติ หรือกระบวนการ
ทำงานที่ครบขั้นตอนตั้งแต่เริ่มแรกจนงานแล้วเสร็จ เป็นแนวการดำเนินการสอนตาม
จุดเน้นของหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533)
เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น และทำงานอย่างเป็นระบบ
ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ และเกิดทักษะกระบวนการต่าง ๆ ในการนำความรู้และประสบ
การณ์ไปใช้ในการดำรงชีวิต ทักษะกระบวนการ 9 ประการ ประกอบด้วย

1. ตระหนักในปัญหาและความจำเป็น
2. คิดวิเคราะห์วิจารณ์
3. สร้างทางเลือกอย่างหลากหลาย
4. ประเมินและเลือกทางเลือก
5. กำหนดและลำดับขั้นตอนการปฏิบัติ
6. ปฏิบัติด้วยความซื่อสัตย์

7. ประเมินระหว่างปฏิบัติ
8. ปรับปรุงให้ดีขึ้นอยู่เสมอ
9. ประเมินผลรวมเพื่อให้เกิดความภูมิใจ

การใช้ทักษะกระบวนการในการสอนพระพุทธศาสนา หมายถึง การที่ครูดำเนินการสอนวิชาพระพุทธศาสนาโดยเลือกวิธีสอน เทคนิคการสอน และกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างหลากหลาย และสัมพันธ์กับขั้นตอน ของทักษะกระบวนการทั้ง 9 ประการ ทั้งนี้ ในแต่ละครั้งของการสอนอาจจะไม่ครบทั้ง 9 ประการ แต่เมื่อจบหน่วยการเรียน หรือรายวิชาหนึ่ง ผู้เรียนควรจะได้รับการศึกษาทั้ง 9 ประการ อันมีลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ตระหนักในปัญหาและความจำเป็น หมายถึง การที่ครูนำเข้าสู่บทเรียน โดยใช้ปัญหาเป็นสื่อการเรียนให้ผู้เรียนคิด เห็นปัญหาและเข้าใจปัญหา สรุปผลดี ผลเสีย ที่เกิดขึ้นจากปัญหา ครูอาจใช้ การบรรยาย การอภิปราย การใช้กรณีตัวอย่าง การใช้คำถาม และสถานการณ์จำลอง เป็นต้น
2. คิดวิเคราะห์วิจารณ์ หมายถึง การนำประเด็นปัญหา ให้ผู้เรียน แสดงความคิดเห็นด้วยการอภิปราย การทำงานกลุ่ม เกี่ยวกับความเป็นมา และสาเหตุของปัญหา
3. สร้างทางเลือกอย่างหลากหลาย หมายถึง การที่ครูเปิดโอกาสให้ผู้เรียนแสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ ด้วยการอภิปราย แสวงหาวิธีการหรือแนวทางในการแก้ปัญหาหลาย ๆ วิธี
4. ประเมินและเลือกทางเลือก หมายถึง การนำวิธีการ หรือแนวทางในการแก้ปัญหาแต่ละวิธี มาพิจารณาถึงความเป็นไปได้ เปรียบเทียบผลดีผลเสีย แล้วจึงตัดสินใจเลือกวิธีที่ดีที่สุด ที่เหมาะสมกับตนเอง โดยการให้ผู้เรียนอภิปรายแสดงความคิดเห็น
5. กำหนดและลำดับขั้นตอนการปฏิบัติ หมายถึง การที่ครูบรรยายขั้นตอนและวิธีการ วางแผน ตลอดจนสนับสนุนให้ผู้เรียนวางแผนการปฏิบัติ กำหนดกิจกรรมและแนวทางปฏิบัติ การบันทึกการรายงานการปฏิบัติ
6. ปฏิบัติด้วยความชื่นชม หมายถึง การที่ครูให้นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติ

ตามแผนที่ได้วางไว้ รวมทั้งการปฏิบัติในสถานการณ์จริง กระตุ้นการปฏิบัติ และให้การเสริมแรง ให้ข้อเสนอแนะตามความเป็นจริง

7. ประเมินระหว่างปฏิบัติ หมายถึง การตรวจสอบ ติดตามการปฏิบัติของผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนได้ประเมินตนเอง อาจใช้การตั้งคำถาม ให้แบบทดสอบ ใช้แบบประเมินตนเอง เป็นต้น

8. ปรับปรุงให้ดีขึ้นเสมอ หมายถึง การให้ผู้เรียนหาวิธีแก้ไขปรับปรุงการปฏิบัติ ในส่วนที่ยังบกพร่องโดยครูเป็นผู้แนะนำ หรืออาจใช้การอภิปราย

9. ประเมินผลรวมเพื่อให้เกิดความภูมิใจ หมายถึง การสนับสนุนส่งเสริม และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนเสนอผลงานที่ปฏิบัติหน้าชั้นเรียน ครูให้คำยกย่องชมเชยให้เป็นตัวอย่างที่ดี ให้ผู้เรียนภูมิใจในตนเองและยึดถือเป็นหลักที่ควรปฏิบัติต่อไป

ปัญหาการใช้ทักษะกระบวนการในการสอนพระพุทธศาสนา หมายถึง ความเห็นของครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ในด้านการได้รับความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับการใช้ทักษะกระบวนการในการสอน ในด้านการใช้วิธีการสอน เทคนิคการสอน หรือกิจกรรมการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับทักษะกระบวนการ 9 ประการ และในด้านการสนับสนุนการใช้ทักษะกระบวนการในการสอน

พระพุทธศาสนา หมายถึง เนื้อหาวิชาหนึ่งในกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 หมวด ได้แก่

1. หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เรื่อง ผู้มีพระคุณ ศรัทธาในคุณพระศรีรัตนตรัย การคบเพื่อนที่ดี ความมีระเบียบวินัย ความพอใจในของของตน ความกตัญญูกตเวทีก การปฏิบัติต่อสิ่งควรเคารพบูชา ความเที่ยงธรรม เบญจศีล เบญจธรรม โอวาท 3 อธิปไตย 4 สังคหวัตถุ 4 ขราวาสธรรม และโลกบาล 2
2. พุทธศาสนสุภาษิต เรื่อง ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน คนล่วงทุกข์ได้เพราะความเพียร และพึงชนะความโกรธด้วยความไม่โกรธ
3. การบริหารจัดการและเจริญปัญญา เรื่อง การฝึกสติหรือจิตภาวนาเบื้องต้น

4. ศาสนพิธี เรื่อง การกราบ การไหว้ และการประเคน การสวดบูชาคุณพระรัตนตรัย การอาราธนาและสมาทานศีล 5 และการไหว้พระ สวดมนต์ก่อนนอน

การปฏิบัติในพระพุทธศาสนา หมายถึง พฤติกรรมที่นักเรียนปฏิบัติเมื่อ ได้เรียนวิชาพระพุทธศาสนาทั้ง 4 หมวด คือ

1. การปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น การที่นักเรียน ปฏิบัติต่อผู้มีพระคุณได้อย่างเหมาะสม รู้จักเลือกคบเพื่อนที่ดี ปฏิบัติตนอยู่ในระเบียบ วินัยตามควรแก่วัย ไม่อยากได้ของผู้อื่นมาเป็นของตน แสดงความกตัญญูต่อบุคคลต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม มีความยุติธรรม มีจิตใจเมตตา ไม่ทำร้ายผู้อื่น ไม่ลักขโมย รู้จักการแบ่งปัน พุดแต่ความจริง พยายามทำความดี หลีกเลี้ยงการทำชั่ว และทำ จิตใจให้แจ่มใส มีความพอใจ ชยันเอาใจใส่ต่อการเรียน และการทำงาน แสดง ความศรัทธาในคุณพระศรีรัตนตรัย เชื่อฟังหลักธรรมคำสั่งสอน ปฏิบัติต่อสถานที่และ สิ่งที่ควรเคารพบูชาได้อย่างเหมาะสม

2. การปฏิบัติตามพุทธศาสนสุภาษิต เช่น รู้จักพึ่งตนเอง มีความขยัน หมั่นเพียรจนปฏิบัติงานได้สำเร็จ และรู้จักระงับความโกรธ ไม่โกรธตอบ

3. การปฏิบัติในการบริหารจัดการและเจริญปัญญา เช่น การแสดงความ ตั้งใจในการฝึกสติ ไม่เล่น ไม่คุย

4. การปฏิบัติตามศาสนพิธี เช่น การแสดงการกราบ การไหว้ ตาม วาระและโอกาสได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ประเคนของพระสงฆ์ได้ถูกวิธี มีความ ตั้งใจขณะสวดมนต์ และสวดมนต์ก่อนนอนทุกคืน

ครูผู้สอน หมายถึง ครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ในโรงเรียนร่วมพัฒนาการใช้หลักสูตร สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ในเขตการศึกษา 6 ทุกคน ที่ได้รับการอบรม แนวการใช้หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533)

นักเรียน หมายถึง นักเรียนที่กำลังเรียนอยู่ในชั้นประถมศึกษาปีที่ 3
 ในโรงเรียนร่วมพัฒนาการใช้หลักสูตร สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษา
 ศึกษาแห่งชาติ ใน เขตการศึกษา 6 ปีการศึกษา 2536

โรงเรียนร่วมพัฒนาการใช้หลักสูตร หมายถึง โรงเรียนประถมศึกษา
 สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็น
 โรงเรียนร่วมพัฒนาการใช้หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง
 พ.ศ. 2533) ตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึง 6 และให้หลักสูตรพระพุทธรูปศาสนากับ
 นักเรียนที่นับถือศาสนาพุทธ จำนวน 31 โรงเรียน ในเขตการศึกษา 6

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยศึกษาเอกสาร และเข้าร่วมสังเกตการณ์ การอบรมแนวการใช้
 หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) นำมาสร้าง
 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย 3 ฉบับ หากคุณภาพของเครื่องมือ และความเที่ยงตรง
 ของการสังเกตระหว่างผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัย นำเครื่องมือไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างใน
 การวิจัยซึ่งเป็นครูผู้สอนพระพุทธรูปศาสนาชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 และนักเรียนชั้นประถม
 ศึกษปีที่ 3 โรงเรียนร่วมพัฒนาหลักสูตร สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถม
 ศึกษาแห่งชาติ เขตการศึกษา 6 โดยผู้วิจัยเดินทางไปสังเกตการสอนของครูผู้สอน
 พระพุทธรูปศาสนา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน 7 คน ๆ ละ 3
 ครั้ง รวมเป็น 21 ครั้ง และนำแบบสอบถามไปให้ครูและนักเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง
 จำนวน 31 โรงเรียน ตอบด้วยตนเอง และทางไปรษณีย์ นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์
 อภิปรายผล และสรุปผลการวิจัย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

1. เป็นประโยชน์ต่อผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ในการดำเนินการพัฒนาส่งเสริมคุณภาพของครู ให้สามารถจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอน โดยยึดหลักทักษะกระบวนการ อันเป็นแนวดำเนินการของหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533)
2. เป็นข้อมูลและแนวทางสำหรับครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา ในโรงเรียนประถมศึกษาในการพัฒนากระบวนการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ และบรรลุตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย